

SAVARANKIŠKUMAS – SOCIALINĖS GLOBOS ĮSTAIGOJE GYVENANČIŲ VYRESNIO AMŽIAUS ASMENŲ GYVENIMO KOKYBĖS VEIKSNYS

URTĖ LINA ORLOVA,
BOGUSLAVAS GRUŽEVSKIS
VILNIAUS UNIVERSITETAS

Straipsnyje aptariami socialinės globos įstaigose gyvenančių vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės veiksniai. Detaliau pristatytas atlikto kokybinio tyrimo fragmentas. Tyrimas buvo planuojamas ir vykdomas laikantis konstruktyvistinės grindžiamosios teorijos gairių. Atskleista, kad savarankiškų sprendimų priėmimas yra pagrindinis ir svarbiausias socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės veiksnys.

ĮVADAS

Visuomenė, sprendama socialinės atskirties ir socialinės globos klausimus, sukuria pagalbos pažeidžiamiesiems asmenims tinklą, skatinantį kuo didesnę asmens savarankiškumą ir artimųjų pagalbą. Viena šio pagalbos tinklo dalių yra ilgalaikės socialinės globos paslaugas vyresnio amžiaus asmenims teikiančios įstaigos (dar žinomos kaip senelių namai, pensionai, globos namai). Stacionarios globos įstaigos, tikėtina, užtikrina jose gyvenantiems socialiai globojamiems asmenims kokybišką gyvenimą paskutiniame gyvenimo etape, kai savarankiškumo, artimųjų pagalbos išteklių išnaudoti. Tačiau net ir šiuo atveju stacionarios globos įstaigos vertinamos nevienareikšmiškai: dažnai jos suvokiamos kaip uždaros,

asmeninę laisvę ribojančios ir su socialine izoliacija siejamos sistemos. Vis dėlto šių įstaigų gyventojams yra kompensuojamas jų negalėjimas be pagalbos vykdyti kasdienio gyvenimo veiklų – maitintis, rengtis, judėti aplinkoje ir pan. Šios srities tyrėjai dažniausiai pasisako radikalčiai „už“ arba „prieš“ institucinę globą (Jack, 1984, p. 10). Ši diskusija prasidėjo prieš daugiau nei keturis dešimtmečius ir buvo paskatinta E. Goffmano (1963) darbu. Vadinamoji disfunkcijos literatūros srovė ir jai priskiriami autoriai kritiškai vertina institucinę globos sistemą (Goffmann, 1961; Townsed, 1962; Robb, 1972). Tvirtinama, kad specializuotos įstaigos globojamus asmenis atskiria nuo bendruomenės ir dažnai pasižymi tokiais bruožais kaip nuasmeninimas, griežta tvarka, grupinė priežiūra ir socialinis nuotolis (pabrėžia skirtingą personalo ir globojamų asmenų statusą). Institucinei ilgalaikės globos sistemai dažnai priešinama bene vienintelė alternatyva – bendruomeninė globa (Dirgėlienė, 2010; Tikslinės..., 2009). Tačiau ieškoma ir „vidurio kelio“, teigiant, kad vertinant institucinės globos teikiamą naudą ar keliamą žalą asmeniui svarbu atsižvelgti į socialinį kontekstą ir individualias asmenų gyvenimo istorijas, kurios, tikėtina, ir atskleidžia tikrąsias institucinės globos poreikio priežastis (Jack, 1998; Moriarty, Levin, 1998; Jones, 2004). Kai kada iš tikrųjų galimi priešlaikiniai vyresnio amžiaus asmenų institucinės socialinės globos atvejai, kuomet asmuo dar galėtų gyventi savarankiškai, bendruomeninės socialinės pagalbos formos būtų pakankamos, tačiau iširus šeimos (artimųjų) ryšiams, sulaukus gilios senatvės ar dėl sveikatos būklės tai yra stipri alternatyva visoms kitoms socialinės globos formoms. Ilgalaikės globos sistemai nefunkcionuojant, seno žmogaus gyvenamieji namai taptų geriatrinės slaugos vieta be reikalingų tam sąlygų, įrangos ir profesionalų pagalbos (Ovenstone, Bean, 1981, p. 39). Šiame straipsnyje nesiekama įrodyti ar paneigti ilgalaikės socialinės globos reikalingumą, norima aprašyti ilgalaikės stacionarios globos ir gyvenimo kokybės patirtis „iš vidaus“ – paties senatvės sulaukusio socialiai globojamo asmens akimis.

SOCIALIAI GLOBOJAMŲ VYRESNIO AMŽIAUS GYVENTOJŲ GYVENIMO KOKYBĖ

Senatvės sulaukusių stacionarių globos įstaigų gyventojų gyvenimo kokybės tyrimai Lietuvoje paprastai yra sutelkti į specializuotas sritis: vyresnio amžiaus moterų, gyvenančių stacionariose globos įstaigose,

senėjimo patyrimas (Čeremnych, Mereckas, 2009), socialinis aktyvumas ilgalaikėse globos įstaigose (Spirgienė et al, 2010), gyvenimo kokybės standartai socialinės globos įstaigose ir užsienio šalių standartų taikymo Lietuvos kontekste adekvatumas (Spirgienė, Macijauskienė, 2008; Žalimienė, 2007). Vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigose, gyvenimo kokybės sritis Lietuvoje yra tiriama, tačiau mokslinės žinios vis dar gali būti vertinamos kaip fragmentiškos (Fili-pavičiūtė et al, 2009).

Pasaulinės sveikatos organizacijos Gyvenimo kokybės grupės pateiktame gyvenimo kokybės apibrėžime teigiama, jog „gyvenimo kokybė yra individo suvokiama pozicija savo gyvenimo atžvilgiu tų kultūros ir vertybių sistemų kontekste, kuriose jis / ji gyvena ir siekia savo tikslų“ (Glossary of..., 2004). Kitaip sakant, tyrinėjant gyvenimo kokybę rekomenduojama itin atidžiai atsižvelgti į kultūros, vietos tradicijų bei asmens vertybinį kontekstą, nes: (1) tas pats fenomenas skirtingų kultūrų visuomenių greičiausiai bus vertinamas skirtingai; (2) galimi skirtumai tarp tos pačios visuomenės atskirų grupių: tarp vyresnio amžiaus kartos ir jaunimo, dėl skirtingos socialinės patirties (elgesio normų); (3) skirtumai galimi net ir tarp tos pačios kartos atstovų (detaliau, Gruževskis, Orlova, 2012). Būtinumas labiau atsižvelgti į asmens vertybinį kontekstą, vertinant jo gyvenimo kokybę, yra esminis atlikto tyrimo bruožas. Remiantis Lietuvoje 2011–2013 metais atlikto socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės veiksnių tyrimo rezultatais, galima teigti, jog tokių veiksnių yra septyni: savarankiškų sprendimų priėmimas, gyvybingų ryšių puoselėjimas, reikšmingų momentų atkūrimas, vitališkumo išlaikymas, dalyvavimas pagalbos procese. Latentiniai veiksniai: netikėtas asmens sąlytis su nežinia, nematomi sprendimai, užtikrinantys socialinės globos procesą (Orlova, 2014).

Ilgalaikės globos įstaigų gyventojų gyvenimo kokybės klausimas užsienio mokslininkų tiriamas įvairiais aspektais (Lee et al, 2009). Kokybinėje paradigmoje jų atlikti gyvenimo kokybės tyrimai iš dalies patvirtina Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatus. Svarbiausiu vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos institucijose, gyvenimo kokybės veiksniumi yra laikomas *asmens savarankiškumas*, jo išlaikymas, autonomija ir individualumo palaikymas bei puoselėjimas (1). Itin reikšmingi gyvenimo kokybės veiksniai yra (2) siekimas ir būtinybė palaikyti ryšius su aplinkiniais bei (3) dalyvavimas socialinės globos priėmimo ir teikimo procese,

ne tik priimant pagalbą, bet ir padedant kitiems. Tačiau esama ir svarbių skirtumų. Hjaltasdottir ir M. Gustafsdottir (2007) atliktame tyrime taip pat išskiriamas privatumas kaip vienas esminių gyvenimo kokybės veiksnių („tik apsigyvenę savo kambaryje, vyresnio amžiaus asmenys galėjo atsivežti savo daiktus iš namų ir pradėti kurti savo namų jausmą“, p. 52). Privatumas ilgalaikės socialinės globos kontekste Lietuvoje yra neminimas (nutylimas), jo nebuvimas priimamas kaip savaime suprantamas, nors ir nemalonus dalykas. Tyrėjų grupės – H. Falk, H. Wijko, L. O. Perssono, K. Falk (2012) – tyrimas atskleidžia gyvenamosios aplinkos privatumo kaip gyvenimo kokybės veiksnio svarbą: „įsikūrimui [originale naudojamas angliškas terminas „nesting“] ir prisirišimo prie gyvenamosios vietos kūrimui didelę įtaką daro savame kambaryje leidžiamas laikas, galėjimas atlikti smulkius namų ruošos darbus: valyti dulkes (...) ar ryte išsivirti avižų košės. Visa tai konstruoja prisirišimą prie vietos“ (p. 4). Lietuvoje atliekant tyrimą, ši aplinkybė pastebėta itin retai. Būtų galima daryti išvadą, kad Lietuvos kontekste privatumas socialinės globos institucijose nėra laikomas savaime suprantamu dalyku – tai daugiau išskirtinumo, socialinio statuso ir materialinės padėties išraiška. Daugeliui tyrimo dalyvių „normalu“ gyventi po du, tris ar keturis asmenis viename kambaryje (Orlova, 2014).

TYRIMO METODAS

Kasdiniame pasaulyje domėjimasis biografija yra būdas sužinoti apie asmenį, su kuriuo bendraujame. O socialinių mokslų kontekste susidomėjimas tiesiogine „tyrėjo – tiriamojo“ sąveika ir jos metu sukuriama biografijais naratyvais yra vienas būdų atverti slepiamas temas ar užmegzti kontaktą su uždromis socialinėmis grupėmis. Biografiniai tyrimai ar jų elementai, naudojami sveikatos ir socialinės globos tyrimų srityje, leidžia tirti profesinei veiklai ypač svarbias subjektyvias ir kultūrinės socialinės sąveikos dominantes. Dar daugiau – biografinis metodas leidžia peržengti „aš – kiti“ dualistinės sistemos ribas, nes pašnekovui (tyrimo dalyviui) iki jam priimtinos ribos atsivėrus klausytojui (tyrėjui), gyvenimo istorijos pasakojimas tampa socialinio konteksto atspindžiu, kuriame galima matyti subjektyviai patiriamos laiko tėkmės perspektyvą nuo praeities per dabartį į ateitį (Jones, 2004). Biografinio tyrimo metu paprastai yra siekiama atskleisti „aukščiausią“ ir „žemiausią“ gyvenimo istorijos tašką, svarbiausius pašnekovui gyvenimo prisiminimus.

Šiame straipsnyje biografinio metodo elementai yra naudojami mikrolygmenyje, analizuojant vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių senelių namuose, gyvenimo istorijos pasakojimus. Atvejo analizė (angl. *case study*), atlikta biografinio naratyvo interpretatyviu metodu (Jones, 2004), yra labai svarbi moksliniam socialinio darbo pažinimui, taip pat – praktiniam darbui, nes gebėjimas ne tik išklaudyti globojamo asmens pasakojimą, bet ir išgirsti besivystančias temas, jas suprasti ir socialiniame kontekste, ir asmens gyvenimo „buvo – yra – bus“ perspektyvoje yra vertingas profesinis globos profesionalo įgūdis.

Gyvenimo istorijų pasakojimai yra išraiškingas duomenų masyvo, surinkto 2011–2013 metais atliekant socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų (62–90 metų amžiaus tyrimo metu), gyvenančių ilgalaikės socialinės globos institucijose, subjektyvios gyvenimo kokybės veiksnių tyrimą. Gyvenimo istorijos pasakojimas buvo analizuojamas remiantis konstruktyvistinės grindžiamosios teorijos metodologija pagal K. Charmazą (2006). Gyvenimo istorijos pasakojimai yra analizuojami iš teksto analizės (kodavimo) kilusiomis kategorijomis, naudojant gerundyvo formą, kuri geriausiai atskleidžia vykstantį socialinį procesą, veiksmą. Taip pat naudojami *in vivo* kodai. Analizei ir teiginiams pagrįsti pateikiamos interviu ištraukos, atskleidžiančios tyrimo dalyvių kalbos turtingumą ir savitumą, šiose ištraukose galima atrasti ir autentiškų pasakojimų detalių, tarmybių (Orlova, 2014).

Tyrimo dalyvės Rūtos gyvenimo istorijos pasakojimas iškirtinis tuo, kad juo atsiskleidžia vyresnio amžiaus asmens savivertės pojūtis, drąsa priimti sprendimus ir savęs kaip aktyvaus veikėjo patyrimas. Platesniame kontekste šis gyvenimo istorijos pasakojimas yra pavyzdys, atskleidžiantis savarankiškumą kaip gyvenimo kokybės veiksnį senatvėje ir paradantis šio veiksnio genezę viso gyvenimo tėkmėje.

GYVENIMO ISTORIJA: „GYVENIMAS – TAI SAVARANKIŠKUMAS IR KOVA“

Tyrimo dalyvei Rūtai 81 metai, ji gyvena miesto ilgalaikės socialinės globos namuose. Dėl sveikatos sutrikimų bei daugelio operacijų jos gebėjimas judėti yra ribotas – Rūta vaikšto po kambarį, išeina pasivaikščioti į koridorių su specialia vaikštyne. Ji yra viena iš tų, kuriuos socialiniai darbuotojai vadina „kalbančiais“ – pomėgis bendrauti, sklandus

kalbėjimas, nekonfliktiškas. Interviu vyko Rūtos globos namų kambaryje, kuriame ji gyvena viena. Pasakojimo pradžia – toks jausmas – jau daug sykių pasakota, nušlifluota gyvenimo istorija su išraiškingai sudėliotais akcentais, tarsi būtų minispektaklis. Tikros emocijos – gyvas balsas, juokas, atsirandantis pokalbio pabaigoje, kai pasakoja apie gyvenimo tikslus „dabar“.

Savarankiški sprendimai. Savarankiškų sprendimų priėmimo motyvas pasakojant gyvenimo istoriją kartojasi dažnai. Tyrimo dalyvės gyvenimas buvo nulemtas ir pakreiptas dviejų dalykų – jos asmeninių apsisprendimų nuo mažų dienų, tremties jaunystėje ir dabartyje, – sulaukus senatvės. Savybė būti savarankiškai, pasak Rūtos, pasireiškė jau vaikystėje, kai ji, tada dar penkiametė mergaitė, nusprendė pradėti mokytis pradinėje mokykloje, o vėliau ir gimnazijoje: „Tai jūs įsivaizduojat – dešimt metų, ėjo tik vienuolikti – tėvukams pareiškiau: „Į šeštą skyrių neėsiu“. / „O nuo penkių skyrių priiminėja į gimnaziją. Aš sakiau: „Noriu būti gimnazistė“. / Ir ką tėvukas? Ir išvežė mane keturiolikos metų į Kėdainius, tai yra vienuolikti ėjo, dešimties, keturiolika kilometrų atstumas, pasamdė man butuką. / Šeimininkė, reišė, virė, mane maitino, tėvukai pristatydavo maistą. Ir aš, įsivaizduojat, savarankiškai. / Savarankiškai“.

Žinoma, penkiamečio vaiko sprendimus turėjo palaikyti, o ir – greičiausiai – palaikė Rūtos tėvai: tėvas karininkas ir mama, kuri nors ir nesimokė mokykloje, tačiau buvo „pasimokiusi“. Apie mamos išsimokslinimą tyrimo dalyvė pasakoja: „Tėvelis buvo mano kariškis, mama irgi buvo šiek tiek pasimokiusi, labai gabi moteris. Bet tais laikais, ji norėjo ir toliau mokytis, bet žinot, labai gaila, tuo laiku kunigas išsikvietė tėvus ir pasakė: „Kam tu leidi vyriausią dukterį į mokyklą mokytis?! Dar toliau? Kad laiškus rašinėtų berniukams mylimiesiems?“ / Nu ir teko nutraukti“.

Po svarbaus, didelę įtaką visam gyvenimui padariusio pirmojo sprendimo visi kiti sprendimai taip pat buvo priimami laisvai ir su pasitikėjimu. Bebaimis sprendimų priėmimo modelis atpažįstamas dar keliuose Rūtos gyvenimo epizoduose: savarankiškumas ir mokymosi tęsimas jaunystėje. Taip pat ir bebaimis sprendimas išbandyti naujoves net ir tremtyje, net jei tai ir ginkluotų kareivių saugomas karceris tremtinių lageryje: „Toks gyvenimas. Iš pradžių eidavom kas savaitę atsižymėt, o už pabėgimą – bet kas ten bėgs, per upes gi neperplauksi. / Aš tai tokia drąsi būdavau, mėgstu pajuokaut. Tai pajuokaudavau, kad va dabar pasirašau, o kitą

savaiteį jau Lietuvoj būsiu. Tai jie už tokį pajuokavimą mane į karcerį sodindavo. / O karceris – aš galvoju, labai įdomu pasižiūrėt, kas ten tie per karceriai. / [juokiasi] Sakau, jau tokia tolybė, reikia išbandyt viską. O karcery man patikdavo. Ir daug kartų buvau. Ten tokie jauni kareivukai simpatiški, a pasirodo, koks ten darbas. Išvalyt jiems patalpas. Tai žinot, / sakau, kaip stengiuosi, kaip tvarkau, tai gal man duosit riekutę, gal sriubos. Tai aš paskui ir merginoms pasakiau: „Nebijokit to karcerio, ten pavalgius geriau esi“.

Retrospektyviai analizuojant gyvenimo istorijos pasakojimą matyti, kad Rūtos sprendimas gyventi globos namuose nebuvo atsiiktinis. Visuose jos pasakotose sprendimų situacijose galima pastebėti tendenciją – juos priimdama Rūta pasitikėdavo saviimi, nors ir remdavosi artimaisiais, jai padėti galinčiais asmenimis: „Aš pati prisiprašiau. Ir kada keturis mėnesius gerontologijoje buvau reabilitacijoje, paskui slaugoj buvau metus ir du mėnesius, o paskui aš buvau visai gulinti. / Su šita koja, neįmanoma buvo, aš pati prašiausi. Sakau dukrai, surask man, kad mane aptarnautų kas nors“.

Sprendimų priėmimas, rizikavimas, grumtynės su sunkiomis aplinkybėmis, įprotis nugalėti sunkumus – tai ir yra Rūtos gyvenimo variklis. Sunkumai jos gyvenime tik augo – nuo pradinės dviejų kilometrų distancijos, kurią ji, tada penkiametė, įveikdavo eidama iki mokyklos, iki apsisprendimo sulaukus senatvės eiti gyventi į globos namus.

Kaltė. Ši gyvenimo istorija išskirtinė tuo, kad joje aiškiai pastebima kaltės kategorija. Kaltės jausmas yra dvejopas – kaltinami ir kiti, kaltina save ir pati tyrimo dalyvė. Kaltės jausmas tampa vienu svarbiausių gyvenimo istorijos variklių. Pavyzdžiui, savo tėvą Rūta kaltina dėl nepasisekusios karjeros. Rūtos santykiai su šeimos nariais, tiek su tėvais, tiek su jos pačios šeimos nariais yra sudėtingi, apie juos kalbama lakoniškai. Iš šeimos išėjusi gana anksti, vaikystėje, ji artimesnį kontaktą turėjo su motina. Tėvas nors ir buvo Rūtos gyvenime, tačiau namuose būdavo retai, nes buvo Lietuvos karininkas, o ir dėl tėvo, kaip mano tyrimo dalyvė, ji negalėjo tapti medike: „Ir aš, baigusi gimnaziją, padaviau dokumentus į mediciną Na ir suprantat, gavau atsakymą neigiamą, nes su tėvuku, aišku, karjera buvo sužlugdyta“.

Sutuoktinis taip pat kaltinamas dėl nepasisekusio šeiminio gyvenimo. Jos pačios šeiminis gyvenimas (santykiai su vyru) buvo problemiškas. Savo sutuoktinį Rūta kaltina apgavyste, nesąžiningumu, pasinaudojimu jos patiklumu: „Bet mano šeimyninis gyvenimas buvo tragiškas. Aš

jums galiu atvirai papasakoti. / Va. Jis gi buvo vedęs Lietuvoj, jis mane apgavo labai stipriai. Buvo man labai didelis smūgis. Ir kada aš jau gyvendama Irkutske sužinojau. Mes matot ir pasų neturėjom, nuėjom į zaksą ir mus surašė“.

Kaltės jausmas prieš savo vaikus labai stiprus. Rūta jautė ir tebejaučia kaltę dėl savo dviejų vaikų prastos sveikatos vaikystėje, sūnaus ankstyvos mirties, visą gyvenimą sergančios dukters: „Ir kas man buvo labai sunku – kai atvažiavau į Kėdainius su vaikais, jie ten, matot, gimė, aš juos parvežiau į Lietuvą ir jie labai sirgo, buvo abu visiškai prie mirties. Ir Kėdainiuose labai žymi gydytoja pasakė: „Jei tu nori, kad jie gyventų, turi važiuoti atgal tenai, jie čia neaklimatizuosis“. Nu ir man tokia / kaltė aš tokią jaučiu, kad jie nukentėjo. Dukra ir sūnus išgyveno, dukra ir liko visą laiką serganti. Sūnus, nesulaukęs nė penkiasdešimt metų, numirė. Čia dėl klimato“.

Buvimas tremtine. Kone profesionaliai pasakojama istorija apie tremtį yra vienas pagrindinių gyvenimo istorijos elementų. Tremties epizodai Rūtos gyvenimo istorijoje užima didelę erdvę – ir geografinę, ir patirties, ir emocinę (pavyzdžiui, vienas iš kelių tremties epizodų buvo pasakojamas kaip beveik 17 minučių trukmės nepertraukiamas monologas). Tačiau pats pasakojimas, kurį pasakoja Rūta, jau nebėra autentiškas, vykstantis „čia ir dabar“. Galima susidaryti įspūdį, kad savo tremties istoriją ji yra pasakojusi daugybę sykių ir jau yra išmintingai sudėliojusi akcentus, kurie reikalingi įtaigiam pasakojimui – Rūta jau žino, kas klausytojui gali būti įdomu, jau pasakoja savo pačios istorijas kaip mažus performansus su geruoju herojumi, bloguoju herojumi ir su nuspėjama epizodo pabaiga. Tremtinės savivoka yra esminė ir pirmiausioji savybė, kuria Rūta prisistato kaip asmuo: „Nu aš pirmoj eilėj turiu prispažinti, kad netekau dėl to daug sveikatos, nes esu tremtinė. / Tremtinė esu, dešimt metų išbuvau / toli buvau / prie Jakutijos. Teko labai daug ką pamatyti. Ir dirbau aukso kasyklose. Labai sunkų darbą. Iš pradžių. Tai ten matyti ir netekau sveikatos, o senatvėj ir atsiliepia stoka“.

Tremtinės patirtis ir statusas grįžus į Lietuvą Rūtai buvo daug skaudesnė patirtis nei pati tremtis Sibire. Ji tą savo gyvenimo etapą vadina „antrąja tremtimi“: „Labai sunku buvo, labai vargingai Lietuvoj. Aš kai prisimenu, tai aš labiau pergyvenau ir verkiau Lietuvoj negu tremtyje“. Nei šeima, nei darbas ir karjera, nei romantiški santykiai ar meilė, nei sąžiningumas bei darbštumas, nei kova už gyvenimą nėra tokie svarbūs. Rūta savo gyvenimo istoriją pasakoja taip, jog pačiame sunkiausiam epizode suranda geriausią situaciją ir aplink ją kuria visą tolesnį pasakojimą.

Patys geriausi – mokymosi – ir patys blogiausi – „antrosios tremties“ – momentai yra jos gyvenimo istorijos kertiniai elementai. Nežinojimas ir buvimas naivia gali būti interpretuojami kaip išgyvenimo strategijos. Pasakodama apie tremtį Rūta nurodo daug sunkių išgyvenimų ir patyrimų. Vienas jų man atrodo itin svarbus – (apsimestinis?) naivumas, o galbūt patogios padėties ieškojimas, sudarant įspūdį, kad visai nesupranti, kas vyksta aplinkui, nesupranti, nei kodėl, nei už ką esi tremiamas: „Ir kadangi sužinojom, kad aš sąrašė nebuvo, tai valdytojas ir sako: „Ramiai ir toliau dirbk, pati pragyvensi, gal dar jiem padėsi“. Tai aš ir likau ten patenkinta, nesijaučiau nieko kalta, aš apie tą politiką visiškai nebuvo / kaip sakoma. Aš, žinot, tokie perversmai, tokiam amžiui, / tai domiuosi mokslais, o apie tą politiką, kad galbūt tėvukas už savo galbūt kalnę sėdi, nu mama gal irgi. Bet aš jau patikėjau, kad sąrašė manęs nėra“.

Išgyvenimo strategija buvo ir toliau nesuprasti, kas įvyko jos gyvenime ir kodėl ji atsidūrė visuomenės užribyje: „Kadangi aš pasižymėjau klinikų profsąjungose, profsąjungos kapitalinės statybos skyriuje labai reikėjo gero žmogaus. Susitarė su viršininku, nors ir buvau tremtinė. Jis davė man klausimą: „Tu ten beveik dešimt metų buvai, už ką tu ten buvai?“ Sakau: „Žinot, viršininke, jei jūs man atsakytumėte į tą klausimą, tai aš gal dabar sužinočiau, už ką. Aš pati nežinau.“

„Antrosios tremties“ metu Rūtai išgyventi buvo įmanoma ne tik dėl naivumo, bet ir dėl darbštumo, dirbant gerokai daugiau nei kiti bendradarbiai. Darbštumu tyrimo dalyvė slėpė savo kaip tremtinės statusą.

Nebuvimas našta saviems senatvėje. Rūta yra įpratusi priimti sprendimus. Sprendimas gyventi senelių namuose buvo sudėtingas ne tik dėl paties išėjimo iš šeimos bei fiziškai pakeistos gyvenimo vietos, bet ir dėl juntamos, tik tiesiai į akis nepasakomos neigiamos aplinkinių nuomonės – esą dukrai gėda, jei ji išveža motiną į globos namus: „Tai kai kurie slaugos darbuotojai jau sužinojo, kad aš rūpinuosi į pensionatą, tai jie sakydavo, kad kaip čia dukra taip Rūtą išveš. Gi ji jau pradeda vaikščiot. Ir į ją [dukrą] pradėjo žvairuot. / Nesupranta žmonės“.

Tyrimo dalyvės vienas svarbiausių sprendimų buvo atvažiuoti gyventi į globos namus. Taip nusprendusi, Rūta sako pajutusi palengvėjimą – ir jai pačiai dėl sveikatos būklės bus geriau, ir ji nesijaus kalta prieš savo dukterį, kuri būtų turėjusi slaugyti sergančią motiną. („Jau ketvirtį metų eina. Ir esu labai patenkinta ir laiminga. Aš žinau, kad aš dabar nesu našta dukrai“).

Globos namai ir naujieji kaimynai Rūtai duoda galimybę būti kam nors reikalinga, pavyzdžiui, kam nors, ką galėtų paslaugyti ir palaikyti morališkai:

R.: Aš labai mėgstu bendravimą, aš negaliu, nes jei aš galėsiu, tai aš susirasiu draugų. Aš labai noriu paslaugyt. Aš dabar gi va slaugau dvylikto kambario močiutę. Kai ji sunkiam stovy buvo. Gi buvot pas ją.

T.: Taip taip.

R.: Tai aš jai ir tada, ir dabar aš jai padedu, tai apsirengt, tai užsisegt, tai aš jai paskaitau. / Nu ir žinot, aš čia jaučiuosi labai laiminga.

Ir nors nei socialiniai darbuotojai, nei slaugytojai Rūtos gyvenime neegzistuoja kaip personažai, tačiau galima spėti, kad ji kaip veidrodis atspindi jai teikiamą dėmesį ir rūpestį.

Stiprybės turėjimas – gero gyvenimo receptas. Geras gyvenimas, anot Rūtos, pasiekiamas per pastangas. Ir toji pastanga – gebėjimas atsilaikyti prieš gyvenimo sunkumus, stiprybės turėjimas ir kova: „Žinot, gyvenimo receptas būtų toks. Reikia gyventi taip, kad / aš tai save optimiste skaitau. Kad atsitikus kokiai didžiulei bėdai ar nelaimei / reikia turėti stiprybės atsilaikyt. Nepasiduot, kovot kiek gali“.

Kita vertus, keršto troškimas ir blogų minčių turėjimas, blogio darymas reiškia blogą gyvenimą. Iš uždaro rato (blogas yra gyvenimas, kai darai bloga) galima išsiveržti svajojant, prisimenant, išgyvenant tai, kas yra gera:

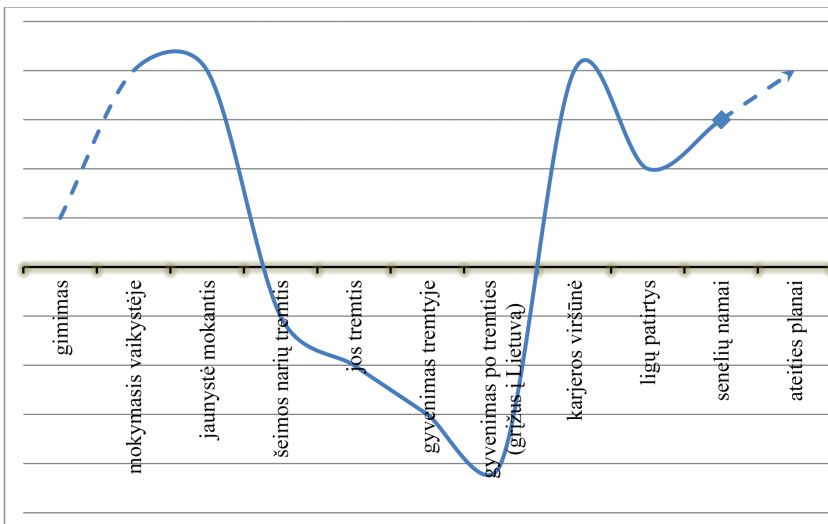
R.: Išvengt tai žinote gyvenime / nereikėtų daryti kitiems blogo, pirmoj eilėj. Ir neturėt jokio keršto. Pavyzdžiui, aš dabar, kad ten dešimt metų buvau / aš dabar nieko nekaltinu. Aš tai dabar galvoju, kad ačiū, kad aš tą pamačiau. O tas, kas ką padarė, taigi sunku ir suprast, kas ką padarė mūsų gyvenime. / Va tai aš ir sakau, aš niekam nelinkiu nieko blogo. Ir kad kabintūsi žmonės į gyvenimą. O blogi daryt tai čia kiekvienas gali, bet sau tiktai kenkia. Ir blogos mintys, aš, / kiti tai sako, aš naktį nemiegu, ojoj, kaip čia blogai. Aš jeigu nemiegu, aš nepergyvenu. Aš svajoju, kaip ten buvo man jaunystėj, kaip mes šokom ir dainavom [juokiasi]. Ir aš begalvodama ir užmiegu. Gyvenime reikia gyventi taip, kad žmogus galėtų kam nors gero, gražaus prisimint. Kad neturėtum ant sąžinės nieko blogo.

Ateities siejimas su tikslu. Norėjimas būti prosenele ir yra Rūtos ateities tikslas. Tik vienas asmuo – mažutė proanūkė – yra pelnęs ypatingą Rūtos dėmesį ir yra labai reikšmingas – santykiyje su šiuo asmeniu nėra kaltės jausmo ar kaltinimo. Dėl šio asmens dėmesio Rūta yra pasirengusi kovoti ir atsikovoti ne tik savo sveikata, gebėjimą judėti. Rūta dėl

santykio su šiuo asmeniu yra pasiryžusi kovoti dėl savo gyvenimo – ji godžiai nori gyventi dar kelerius metus. Šis ypatingas asmuo – dar nė dvejų metų neturinti proanūkė, Rūtos nuomone, yra „visa į ją“, o būtent – tokia pat linksma, aktyvi ir stipri: „Tai tikslas dabar buvo – kai apšvedė dukros sūnelis, tai galvojau, dabar kad ojoj greičiau pagimdytų jo žmona proanukelį. Dabar, kai žmogus toks gobšus galbūt, tai galvoju, tai jei numirsiu, jei bloga pasidaro, tai ji [proanūkė] manęs neprisimins. Reikia pagyvent dar porą metų, kad ji mane prisimintų [juokiasi]“.

Savo gyvenimą dabartyje (gyvenant ilgalaikės socialinės globos namuose) Rūta vertina gerai ir sako, kad yra laiminga: „Tai aš jai [kaimynei] ir tada, ir dabar aš jai padedu, tai apsirengt, tai užsisegt, tai aš jai paskaitau. / Nu ir žinot, aš čia jaučiuosi labai laiminga /“.

Ko nėra pasakojime? Rūtos gyvenimo istorijos pasakojime nėra tokių žodžių kaip „atsitiktinumas“, „mirtis“, „dievas“, nėra jai dabar padedančių žmonių – gydytojų ar socialinių darbuotojų, globos namų administracijos. Tarsi jie neegzistuoja nei jos gyvenime, nei jos artimųjų gyvenime. Visus sprendimus priima tik pagrindinis veikėjas – pati tyrimo dalyvė.

1 PAV. GYVENIMO ISTORIJA „TREMTINĖ“

ŠALTINIS: SUDARYTA AUTORĖS, REMIANTIS TYRIMO DALYVĖS GYVENIMO ISTORIJOS PASAKOJIMU.

Šio gyvenimo istorijos pasakojimo išskirtinumas atsiskleidžia jį nagrinėjant platesniame kontekste. 1-ame paveiksle grafiškai atvaizduojama iš Rūtos gyvenimo istorijos atpažįstama laiko ir įvykių tėkmė, kuomet fiksuojami „aukščiausi“ (geriausi, laimingiausi) ir sunkiausi gyvenimo taškai paties tyrimo dalyvio vertinimu. Pagal šiuos sąlyginius taškus galima interpretuoti, kaip tyrimo dalyviai jaučiasi dabartyje (čia ir dabar). Ir nors Rūta savo gyvenimo istoriją pasakoja sąmoningai laikydamasi optimistinės, pozityvios nuostatos, tačiau tenka pripažinti, kad persikėlimas gyventi į ilgalaikės socialinės globos namus ir šiai savimi pasitikinčiai, optimistiškai moteriai buvo vienas iš didelių iššūkių ir kritinių gyvenimo istorijos taškų.

GALĖJIMAS BŪTI SAVARANKIŠKAM

Vyresnio amžiaus asmenys labai skirtingai elgiasi ištikus krizei, tačiau kad ir kokią elgesio strategiją pasirinktų socialiai globojami vyresnio amžiaus asmenys, jų visais atvejais laukia iššūkis – peržiūrėti savo gyvenimą ir nuspręsti, kas tebėra svarbu ir reikšminga iš esmės pasikeitus gyvenimui ir iš namų persikėlus gyventi į socialinės globos įstaigą, kurią tik keli tyrimo dalyviai vadina namais. Pakitusių gyvenimo sąlygomis neberekalingi tampa dauguma buitinių įgūdžių (pvz., maisto gaminimas), tačiau išauga tokių įgūdžių kaip galėjimas palaikyti socialinius ryšius, gebėjimas būti lanksčiam bendraujant, gebėjimas pritaikyti prie griežto kasdienybės tvarkaraščio reikšmė. Taigi kas išlieka svarbu peržengus įsivaizduojamą ribą ir tapus socialinės globos įstaigos gyventoju? Remiantis tyrimo duomenimis, tokių veiksmų yra septyni: savarankiškų sprendimų priėmimas, gyvybingų ryšių puoselėjimas, reikšmingų momentų atkūrimas, vitališkumo išlaikymas, išitraukimas į pagalbos procesą bei latentiniai veiksniai: netikėtas asmens sąlytis su nežinia bei nematomi sprendimai, užtikrinantys socialinės globos procesą. Šių veiksmų pasireiškimo stiprumas, intensyvumas yra individualus, priklauso nuo konkretaus asmens charakterio savybių, elgesio modelių ir vertybinės pozicijos. Jei vyresnio amžiaus asmuo yra pajėgus, jis dažniausiai renkasi, kurį gyvenimo aspektą (kitaip sakant – gyvenimo kokybės veiksnį) gali puoselėti labiausiai ir ta kryptimi nukreipia daugiausia psichinių ar fizinių jėgų.

Taigi mažiausia sudėtinė gyvenimo kokybės dalelė yra asmens galėjimas būti reikšmingam kokiu nors būdu ir kam nors (žodis „galėjimas“

čia dominuoja) (Orlova, 2014). Galėjimas būti reikšmingiems vyresnio amžiaus tyrimo dalyviams liudija jų gyvenimo prasmingumą, net ir paskutiniame jų gyvenimo etape, kai visi pagrindiniai, inkariniai gyvenimo taškai (šeima, karjera ar socialinis statusas) yra sudilę ir institucinės socialinės globos kontekste beveik praradę savo svarbą („visi čia mes likimo nuskriausti seneliai“). Svarbiais dalykais tampa kasdienybėje tarsi nepastebėti veiksmai, sprendimai ir vertybiniai apsisprendimai, o juose ieškoma to, kas paskutiniame gyvenimo etape paliudytų prasmingai nugyventą gyvenimą. Tai puikiai iliustruoja vienos iš tyrimo dalyvių Adelės pasakota alegorinė istorija:

Numirė turtuolis. Ir vaikams jau prisakė, kad jau visa pilna, vaikus laimingus palieka, tai sako, indėkit man, sako, aukso. Vaikai indėjo aukso. Jau anas drusiai nuėjo prie dungaus vartų. Prie Petro, sako, parodyk, ku atsinešei. Anas tuo kiša šitų terbeli aukso. Ne, ne, šite čia neina, reikia smulkesnio. Ir vėl siunčia vaikams žinią, kad reikia smulkesnio. / Čia kaip anekdotas. Tai vėl vaikai susitarojo, smulkesnių pinigėlių. Ir tas vėl nuėjo. „Nu kaip tu nesupranti, – jam sako, – reikia gerų darbų“. A kad nēr. / Matai. / Ir atskrenda paukščiukas. Anas mat daktaras buvo. Ir rados sužeistą paukščiuką, sulipdė jam sužeistų sparniukų ir palaidė. Ir atskrenda šitas gi paukštelis, sako „O kaipgi kaipgi mane išgydei?“ Va, čia, sako, geras darbas. / Kad ir būk tu žemėj labai, nieko nenusineši.

Prasmės ir reikšmės klausimus socialinio darbo kontekste nagrinėjęs H. Wagneris (2006, 2008, 2010) teigia, kad kritinė asmens gyvenimo situacija dažnai siejama būtent su žmogaus gyvenimo prasmės ir reikšmės klausimais. Šią – beprasmybės – problemą dažnai paaštrina šiuolaikinio žmogaus turima iliuzija, jog viskas jo gyvenime yra valdoma ir kontroliuojama, o bet kokia nesėkmė patiriama kaip kelianti frustraciją ir grėsmę gyvenimo prasmei iš esmės. Kitaip sakant, jei suabejojama gyvenimo reikšmingumu (prasme), gyvenimas yra patiriamas kaip skausmingas. Kasdienė beprasmybė, anot H. Wagnerio (2008), patiriama tada, kai įsivyrauja persisotinimas, apatija, aklas fatalizmas.

Deja, socialinės globos įstaigų gyventojai kenčia nuo apatijos, nuobodulio ir, jų pačių žodžiais, – „nieko neveikimo“. Nuobodulys yra laikomas vienu iš disfunkcijos indikatorių. Tai neturėjimas ką veikti, nuolatinis sėdėjimas vienoje vietoje. Tyrimų rezultatai rodo, kad nuobodžiaujančių asmenų proporcija yra tokia pat, nepriklausomai nuo to, ar jie gyvena savarankiškai savo namuose, ar apsigyvena socialinės globos įstaigoje. Tačiau stereotipiškai yra manoma, kad gyvenimo būdas persikėlus

gyventi į socialinės globos įstaigą gali radikaliai keistis dėl susiformuojančio dualistinio požiūrio, atskiriančio „čia“ nuo „ten“. Ilgalaikės globos įstaigų režimas nelemia nuobodulio, šis įprotis jau būna susiformavęs seniai iki tampant socialiai globojamu (Tobin, Liebermann, 1976; Willcocks et al, 1987). Socialiai globojamų asmenų gyvenimo kokybės veiksnių tyrimo rezultatai iš dalies patvirtina šiuos teiginius: nuobodulio jausmas, kurį tyrimo dalyviai teigė jaučią, rodo jų neprisitaikymą prie socialinės globos įstaigos kaip sistemos, atsiribojimą nuo asmeninių kontaktų, dalyvavimo bendroje veikloje. Tačiau tyrimo rezultatai nesuteikia duomenų apie tai, kaip ir kurioje gyvenimo situacijoje, aplinkoje šis nuobodžiavimo įprotis susiformavo. Iš namų į socialinės globos įstaigą atsineštą beprasmybės patirtį būtina įveikti socialinio darbo metodais. Būtų galima skatinti socialines sąveikas ir komunikacinius ryšius, kurie palaiko socialiai globojamo vyresnio amžiaus asmens gyvenimo tėkmės jausmą, kad žmogus galėtų nauju lygmeniu kurti savo kasdienybę pakitusiame kasdieniame pasaulyje. Taip iš esmės galėtų būti panaikinta beprasmybės išgyvenimo priežastis, nes nei liga, nei senatvė, nei galumas, vienišumas ar neturtas nedaro asmens gyvenimo bereikšmio. Priešingai, kiekviename asmenyje „glūdi neišsemiami grynai žmogiški, dvasiniai resursai – prasmės siekimas, orientacija į svarbius gyvenimo tikslus, vertybės ir idealai, praeities ir ateities susiejimo galimybė, atsakomybė, gebėjimas mylėti, kūrybiškumas, tikėjimas, intuicija, humoro jausmas, sąžinė“ (Frankl, 2007).

Kaip rodo šio tyrimo rezultatai, gyvenimo prasmės klausimai socialiai globojamiems vyresnio amžiaus asmenims yra svarbūs, tačiau išstumti, antraeiliai, sąmoningai ar nesąmoningai slepiami. Galbūt dėl šios priežasties vyresnio amžiaus asmenys, net ir sotūs savo nugyventų metų, net gyvendami „rojuje“, vis dėlto patiria gėdą, kad yra socialiai globojami ir gyvena senelių namuose, ar neurotišką kentėjimą dėl beprasmiškai nugyvento gyvenimo? Adėlė šią situaciją išsako šiais žodžiais: „Tai kad meldies meldies. Vis tiek / tai kai skaitai už kitus evangelija, psalmes kokias, o dabar tai nieko nematai. Tai tai tai .... tai tie patys poteriukai lieka. Meldžiuosi ir meldžiuosi. Tai kad naudos tai nesimato. Tai kai paklausai dabar pamokslus ar mišias, tai žmogus gyvint nei nemoki. Vis negerai ir negerai. Jei tik šventieji, tai jau kankiniai, o šitas paprastas žmagelis per gyvenimas – / ku pasrodyt, ku padariau? / Ku padariau? /

Nieko, tik kad gyvenau. / Bloga padarius irgi nesijaučiu, niekam nieko. Bet ir gerų darbų nėra. Kur anys?“

Žinoti krizių, susijusių su gyvenimo prasmės suvokimu, įveikos strategijas socialiniam darbuotojui būtina, ypač jei jis dirba su vyresnio amžiaus socialiai globojamais asmenimis. Akivaizdu, kad gyvenimo prasmės klausimai suintensyvina socialinio darbo profesinę veiklą, radikaliai išplečia globos specialistų veiklos ribas ir asmeninę atsakomybę. Vis dėlto H. Wagneris (Wagner, 2010, p. 25) perspėja, kad: „esminė konsultacinio darbo laikysena jokia būdu negali būti pažeista: tik pats krizės paliestas žmogus gali rasti sau tinkamą sprendimą. Tai jis turi išverti beprasmybę, ją išsakyti, suformuluoti, vėliau pamatyti jam padedančias prasmės struktūras, jas suvokti ir paversti veikimu“. Didžiausias iššūkis ieškant gyvenimo prasmės glūdi būtinybėje atsisakyti redukcionizmo – nemėginti sumažinti žmogaus iki biologinės būtybės ar mechanizmų rinkinio statuso (Frankl, 2007). Jei asmuo pripažįstamas kaip unikalus, galintis ir turintis gebėjimą pranokti save meile ir rūpesčiu kitais, tuomet prasmę įmanoma atrasti netgi chaoso, beprasmybės ir tragizmo perpildytose situacijose (o jos labai dažnos globos namų gyventojų gyvenimuose). Prasmės atradimas nėra dovana, o pastangų reikalaujantis pasiekimas, nepaisant senstančio kūno kančių ir proto sumaišties.

DISKUSIJA

Net ir aktyviai pagalbos procese dalyvaujantys ir savo gyvenimo kokybę teigiamai vertinantys vyresnio amžiaus asmenys savo gyvenimo istorijos pasakojimais atskleidžia, kad, persikeldami gyventi į globos namus, jie išgyveno vieną didžiausių krizių per visą gyvenimą. Krizės išgyvenimą liudijančių epizodų galima atrasti visuose tyrimo dalyvių interviu. Todėl galima teigti, kad socialiai globojami vyresnio amžiaus asmenys gyvenimo kokybę patiria iš disonanso situacijos (W. Zapft, 1984), kai objektyvios gyvenimo sąlygos vertinamos teigiamai, tačiau subjektyvios gyvenimo sąlygos neigiamai. Puikių išvalgų Gilesniems tyrimams galėtų suteikti Wolfgango Zapfo (1984, cit. Noll, 2004, p. 6) teiginys, jog gyvenimo kokybės konstruktas turi dvi ašis (1 lentelė) – objektyvias gyvenimo sąlygas ir subjektyvias gyvenimo sąlygas. Priklausomai nuo sąlygų dermės yra galimos kelios situacijos, apibūdinančios gyvenimo kokybės vertinimą:

1 LENTELĖ. GYVENIMO KOKYBĖS VERTINIMAS PAGAL W. ZAPFĄ.

	Subjektyvios gyvenimo sąlygos yra geros	Subjektyvios gyvenimo sąlygos yra blogos
Objektyvios gyvenimo sąlygos yra geros	Pilnatvė	Disonansas „nepasitenkinimo dilema“
Objektyvios gyvenimo sąlygos yra blogos	Adaptacija („pasitenkinimo paradoksas“)	Deprivacija

Šaltinis: sudaryta autorių pagal: Wolfgang Zapf (1984), cit.: Noll (2004, p. 6).

Išsamios analizės reikalingos *adaptacijos* ir *disonanso* situacijos. Esant adaptacijos situacijai, atskirai nagrinėjamas reiškiny, kuriam suteiktas pavadinimas „pasitenkinimo paradoksas“, kai net ir esant objektyviai blogoms gyvenimo sąlygoms subjektyvi gyvenimo kokybė vertinama teigiamai. Esanti disonanso situacija, arba „nepasitenkinimo dilema“, gali būti siejama su krizės išgyvenimu, kai subjektyvi gyvenimo kokybė vertinama neigiamai, nors objektyvios gyvenimo sąlygos laikomos geros. Vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių ilgalaikės socialinės globos namuose, išankstinės neigiamos nuostatos disonuoja su pozityviomis asmeninėmis patirtimis, gyvenant ilgalaikės socialinės globos institucijoje, ir tai atskleidžia grindžiamosios teorijos kūrimo procese išgryninta „rojaus ubagyne“ parabolė (Orlova, 2014).

Akivaizdu, kad prasmės klausimai paskutiniame žmogaus gyvenimo etape suintensyvina socialinio darbo profesinę veiklą, radikaliai išplečia globos specialistų veiklos ribas ir asmeninę atsakomybę. Dėl to būtina nuolat puoselėti profesines kompetencijas, gilinti žinias apie darbą su vyresnio amžiaus asmenimis.

IŠVADOS

Sukurta grindžiamoji teorija atskleidžia socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės veiksnius. Savarankiškų sprendimų priėmimas yra pagrindinis ir svarbiausias gyvenimo kokybės veiksnys. Tapsmas „socialiai globojamu“ daugeliui tyrimo dalyvių reiškė jų savarankiškumo ir galėjimo priimti sprendimus mažėjimą. Galėjimas išlikti savarankiškam yra svarbus, nors patiriamas privatumo mažėjimas, asmeninės erdvės susitraukimas.

Įsitraukimas į pagalbos procesą yra antrasis socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės veiksnys. Tyrimo rezultatai rodo, kad galimi trys įsitraukimo į pagalbos procesą būdai: (a) neigiant socialinės globos reikšmingumą ir prasmingumą, nors vis tiek naudojantis paslaugomis; (b) pasyviai priimant pagalbą; (c) aktyviai įsitraukiant į socialinės pagalbos procesą.

Socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų krizės išgyvenimas, beprasmybės patirtis reikalinga aktyvios socialinių darbuotojų intervencijos. Tai galėtų būti realizuota padedant kurti socialines sąveikas ir komunikacinius ryšius su artimaisiais, palaikant socialiai globojamo vyresnio amžiaus asmens gyvenimo tėkmės jausmą, kad žmogus galėtų nauju lygmeniu kurti savo kasdienybę pakitusiame kasdieniame pasaulyje. Taip iš esmės galėtų būti panaikinta beprasmybės išgyvenimo priežastis, nes nei liga, nei senatvė, neįgalumas, vienišumas ar neturtas nedaro asmens gyvenimo bereikšmio.

Tapsmas socialiai globojamu asmeniu Lietuvoje vyresnio amžiaus žmonėms yra sudėtingas procesas, dėl kurio krenta asmens savivertė, jaučiamas nuolatinis gėdos jausmas bei neigiamas visuomenės narių tokio sprendimo vertinimas. Todėl būtina sudaryti sąlygas vyresnio amžiaus asmenims gyventi savarankiškai ir kartu suteikti jiems ir jų šeimos nariams visą reikalingą informaciją apie socialinės globos paslaugas, jų turinį. Kita vertus, reikalinga aktyvesnė informacinė kampanija apie gyvenimą globos įstaigose, ypač iliustruojant galiojančių mitų apie ilgalaikės socialinės globos namus nepagrįstumą (Orlova, 2014, p. 244).

LITERATŪRA

1. Čeremnych, J., Mereckas, G. (2009). Subjective evaluation of ageing among older women living in homes for elderly. *Gerontologija*, 10 (1): 7–11.
2. Dirgėlienė, I. (2010). Edukaciniai aspektai socialiniame darbe: bendruomeninio įgalinimo patirtis. *Acta paedagogica Vilnensia*, 25: 172–180.
3. Falk, H., Wijk, H., Persson, L. O., Falk, K. (2012). A sense of home in residential care. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 1–11. [doi: 10.1111/scs.12011]
4. Filipavičiūtė, R., Gaigalienė, B., Čeremnych, J. (2010). Ilgaamžių žmonių sergamumas lėtinėmis ligomis. *Gerontologija*, 11 (1): 14–20.
5. Frankl, V. (2007). *Sielogyda: gydytojo rūpestis siela*. Vilnius: Vaga.

6. Glossary of Terms for Community Health Care and Services for Older Persons (2004). WHO Centre for Health Development Ageing and Health Technical Report. Volume 5.
7. Goffman, E. (1961). *Asylums: and essays on the social situation of mental patients and other inmates*. New York: Anchor books/Doubleday.
8. Gruževskis, B., Orlova, L. U. (2012). Sąvokos „gyvenimo kokybė“ raidos tendencijos. *Socialinis darbas* t. 11, 1: 7–18.
9. Hikoyeda, N., Wallace, S. P. (2001). Do ethnic-specific long term care facilities improve resident quality of life? Findings from the Japanese American community. *Journal of Gerontological Social Work*, 36: 83–106.
10. Hjaltadottir, I., Gustafsdottir, M. (2007). Quality of life in nursing homes: perception of physically frail elderly residents. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 21: 48–55.
11. Jack, R. (1998). *Institutions in community care. Residential versus community care*. Ed. by R. Jack. Palgrave Macmillan: 10–40.
12. Jones, I. (2004). *The turn to a narrative knowing of persons. New qualitative methodologies in health and social care research*. Ed. by F. Rapport. Routledge: 35–54.
13. Jones, I. (2004). *The turn to a narrative knowing of persons. New qualitative methodologies in health and social care research*. Ed. by F. Rapport. Routledge: 35–54.
14. Lee, D., Yu D., Kwong A. (2009). Quality of life of older people in residential care home: a literature review. *Journal of Nursing and Healthcare of Chronic Illness*, 1: 116–125 [doi: 10.1111/j.1752-9824.2009.01018.x].
15. Moriarty, J., Levin, E., Gorbach, I. (1993). *Respite services for carers of confused elderly people*. London: National institute of Social work.
16. Noll, H. H. (2004). Social indicators and quality of life research: Background, achievements and current trends. *Advances in sociological knowledge. Over half a century*, vol. 1, edited by N. Genov. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften: 151–181.
17. Orlova, U. L. (2014) Gyvenimo kokybės veiksniai. *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 8: 23–34.
18. Orlova, U. L. (2014) Socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės veiksniai. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.
19. Ovenstone, I. R. K., Bean, P. (1981). A medical, social assessment of admissions to old people's homes in Nottingham. *British journal of psychiatry*, 139: 226–229.
20. Robb, B. (1967). *Sans everything: a case to answer*. London: Nelson.
21. Spirgienė, L., Macijauskienė, J. (2008). Pagyvenusių žmonių poreikių vertinimas stacionariose ilgalaikės globos institucijose naudojant InterRAI LTCF klausimyną: bandomojo tyrimo duomenys. *Gerontologija*, 9 (3): 197–201.
22. Spirgienė, L., Macijauskienė, J., Spirgis, A. (2008). Gyventojų socialinės ir kasdienės veiklos sąsajų vertinimas ilgalaikės globos institucijose. *Gerontologija*, 11 (4): 199–203.

23. Tikslinės ekspertų grupės ataskaita apie perėjimą nuo globos specializuotose įstaigose prie bendruomeninės globos (2009). Europos komisija (www.mhe-sme.org/assets/files/publications/reports/Spidla_Lithuanian.pdf [žiūrėta 2013-12-31]).
24. Tobin, S., Liebermann, M. A. (1976). *Last home for the aged*. San Fransisco: Jossey Bass.
25. Townsend, J. (1962). *The last refuge*. London: Routledge & Kegan Paul.
26. Wagner, H. (2006). Gyvenimo prasmės ieška istorijos požiūriu. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 17: 9–17.
27. Wagner, H. (2008). Prasmės suradimas tarp neapibrėžtų modernaus gyvenimo modelių ir asmeninės savivertės siekio. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 20: 126–139.
28. Wagner, H. (2010). Gyvenimo prasmės ieškos aspektai socialinio darbo kontekste. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 24: 20–31.
29. Zapf, W. (1984). *Individuelle Wohlfahrt und wahrgenommene Lebensqualität. Lebensqualität in der Bundesrepublik Deutschland. Objektive Lebensqualität und subjektives Wohlbefinden* (ed. Glatzer, W., Zapf W.). Frankfurt / New York: 13–26.
30. Žalimienė, L. (2007). Socialinės globos paslaugų pagyvenusiems žmonėms standartizavimas: Lietuvos praktika ir užsienio šalių patirtis. *Gerontologija*, 8 (1): 44–54.

SUMMARY

SELF-RELIANCE AS FACTOR OF QUALITY OF LIFE OF ELDERLY PEOPLE LIVING IN LONG-TERM CARE INSTITUTIONS

Lithuanian society is aging, and need for social services for elderly people is constantly increasing as it allows enjoying better quality of life. Elderly people (+65) who become socially dependent have possibility to move to the residential care institution. The scenario of moving into long-term care institution has big and often negative impact on life quality of elderly person.

Empirical research data was collected 2011–2013. The age of participants was 60–92 years at the moment of interview. The data was collected during multiple visits to residential long-term care institutions in different regions of Lithuania (both in rural and urban areas). The conducted interviews were semi-structured; participants' life story narrative was major focus.

Constructivist grounded theory methodology (Charmaz, 2006) was the tool to analyse subjective quality of life, values and attitudes of elderly socially dependent residents. In the process of constructing grounded theory seven factors of life quality were identified. The most important factor is independence (self-reliance) understood as capability and wish of the elderly person to make decisions that have direct impact on her/his everyday life (day regime, activities, and aspects of private finances management). "Independence" as one of the main analytical categories is analysed through the example of life story of Ruta using particular elements of biographical research on micro level. Capability to stay independent while participating in care process, maintain vital social relations, and consciously reflect on changes in last stage of human life have ultimate meaning for elderly people. Care professionals should be aware of the need of methods and skills how to effectively manage situations when meaning of life, apathy, boredom, preparing for death become ultimately important.